

Jerzy Fogel, *Studia nad uzbrojeniem ludności kultury lużyckiej w dorzeczu Odry i Wisły. Broń zaczepna*. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Seria Archeologiczna Nr. 14, Poznań 1979, 187 stran, tab. I—XVII, 16 standartizovaných map.

Fogelova studie je částí obsáhlé a léta pečlivě připravované práce o zbroji lužického lidu. Prvým — dosud vytištěným — pokračováním je autorova stať *Uzbrojenie ludności kultury wschodniopomorskiej* (PrzA 27, 1980, 87—123). Kniha patří k tomu druhu speciálních analytických prací, které vyčerpávají stávající prameny (v tomto případě do roku 1974) beze zbytku a jejich vypovídací hodnotu využívají takřka do krajnosti. Studie tohoto typu jsou velmi cenné a jakkoli se zaměřují jen na úzce vymezený okruh látky bývají nesmírně platné pro zobecňující syntézy a badatelé se k nim vracívají po celé generace.

Recenzovaný svazek se týká pouze útočné zbroje, jmenovitě kovových dýk, mečů, sekeromlatů (čakanů), oštěpů, luků a šípů a praků (v řadě případů jde i o nekovové militaria). Těmto zbraním je věnována podstatná část knihy (str. 13—135). Úvod patří vstupní problematice a rekapitulaci dosavadního výzkumu tématu, závěr (str. 136 až 142) přináší zhodnocení významu útočné zbroje ve společnosti lužického lidu. Text je doplněn soupisy zbraní podle jednotlivých kategorií, typů a podtypů (čísla lokalit korespondují s čísly na mapkách), obsáhlým souborem použité literatury, 9 statistickými tabulkami a německým resumé.

Územní vymezení tématu je obsaženo již v titulu knihy; jde prakticky o celou oblast tzv. lužické kultury (správněji lužických kultur) až na její jižní část, tj. území ČSSR, ačkoli i český a slovenský inventář lužické kultury je tu více či méně brán v úvahu, a zpětně zase Fogelovy závěry lze z větší části vztáhnout i na československé poměry té doby. Chronologicky pak studie pokrývá rozpětí celé lužické kultury, tj. dobu od II. per. br. po střední latén. Tento velký časový úsek dělí autor na 3 základní vývojové fáze (termín fáze je použit ve významu základních historických etap): I—2. pol. II. per. br. a III. per.; II—III.—IV. per. br.; III — doba halštatská a starší doba laténská. Vlastní předměty studia však hodnotí v rámci běžné v PLR používaných stupňů: III., IV., V. per. br., HC, HD a LA, včetně přechodných horizontů.

Jednotlivé druhy zbraní pojednává J. Fogel v rámci typů, označovaných stereotypně římskými čísly (např. u mečů typ I—XXVII); podtypy jsou evidovány pod velkými písmeny abecedy. Teprve pod tímto označením shledává čtenář dosavadní verbální názvy typů předmětů, které se dosud v odborné praxi i literatuře ustálily. Např. za dýkami typu I (v PLR ojedinělými) se skrývají dýky typu Peschiera, typ VI tvoří bimetalické dýky s křížovou rukojetí (podtyp A — Gamów, B — Golovjatino), typ VIII představuje skýtské akinaky; meče typu III podle Fogela jsou známy ponejvíce jako meče obyčejného typu (E. Sprockhoff) či jako typ Nenzingen (J. D. Cowen), typ XIV označuje bronzové halštatské meče typu Gündlingen a Mindelheim, typ XX meče liptovského typu (A — Schweig, B — Erlach, C — Illertissen, D — Liptov, E — Högl — podle H. Müller—Karpa), typ XXI meče s čískovitou rukojetí (A — Wörschach B — Königsdorf — podle H. Müller—Karpa), typ XXII meče mörigenské, typ XXIII meče s anténovou rukojetí, typ XXV meče auvernierské atd. Fogelovo pojetí typologie a jeho nomenklatura nelze upřít logiku (hlediskům ryze typologickým je tu dána přednost před chronologickým řazením předmětů do typů), přesto však recenzent soudí, že číselné symboly typů budou stěžejí akceptovány širším specialisty, kteří asi sáhnou spíše po vžitém verbálním označení, zvláště po terminologii H. Müller—Karpa, uplatněné většinou také v edici *Prähistorische Bronzefunde*.

Typologické hodnocení jednotlivých druhů zbraní je provedeno velmi zevrubně, obezřetně a komplexně, se zřením na všechny aspekty nálezných okolností každého předmětu a s využitím širokého spektra odborné literatury. Ke slovu přichází vždy i statistika; pro přehled alespoň údaje o mečích: zpracováno je celkem 234 mečů ze 185 lokalit; z toho 54,3 % je náhodných nálezů, 36,8 % mečů poohází z depotů, 8,5 % z pohřebišť a 0,4 % ze sídlišť. Autor také dovedně využívá práce s analogií a prokazuje v tomto ohledu svůj velmi široký rozhled v evropské archeologii doby bronzové. K výsledkům typologické analýzy výzbroje lužického lidu by stěžejí mohly být vzneseny výhrady.

Několik slov zaslouží ještě Fogelovo zpracování tzv. skýtských hrotů šípů, kolom nichž vznikla početná literatura (v Polsku posledně zvláště Zb. Bukowski), a jejichž problematika se týká i Moravy. Autor je dělí do 5 typů (XV—XIX): trojhranné (a tulejí a bez tuleje), trojlísté (s tulejí a bez ní), dvoulisté, s romboidním průřezem ostří a kos-

těné (celkem 64 kusů z 10 nalezišť); sleduje dále koncentraci výskytu těchto šipek (dvě hlavní oblasti: jihovýchodní, tj. nad Sanem a horní Vislou, a západní, tj. mezi střední Odrou a střední Vartou), jejich datování (HD—LA), potvrzuje teorii o agresi nositelů těchto zbraní na terény Chelmska, Dolního Slezska a Lubuska a uvažuje i o možnosti užívání „skýtských“ šípů lužickým lidem opevněných výšinných sídlišť typu Štramperk—Kotouč (67,9 % hrotů šípů tohoto typu se našlo v okolí takovéhoto opevněného sídliště). Otázku možnosti obchodního šíření skýtských hrotů pak ponechává otevřenou (obchodní směr z Karpatského bazénu přes Moravu k severu?).

Na závěr je třeba vyzvednout ještě jedno pozitivum Fogelovy knihy: je to důsledně historické pojetí studovaných pramenů, které vedle typologického využití jsou vytěženy i do všech ostatních důsledků. Hovoří-li autor např. a luku o šípu, nespokojí se s pouhým typologickým rozříděním hrotů šípů, nýbrž přihledne i k vyobrazením této zbraně na keramice či na severských skalních výjevech, odtud přejde k úvaze o typu luku v lužickém prostředí (prostě luky několika variant), o jeho účinnosti a dostřelu (podle etnografických analogií je dostřel prostého luku okolo 260 m při užitečném dosahu do 50 m), o surovině k jeho výrobě (pružné dřevo, např. tis); o procesu výroby luku uvažuje jednak na základě etnografických analogií, jednak na podkladě informací z Odysee, dále přemýšlí o surovině k výrobě tětiny luku, o možnostech ochrany zápěstí před nárazy tětiny (kožené manžety?), o způsobu nošení luku a toulce se šípy (uložení v hrobcích v Labědách—Przyszoce a v Przewoach), o počtu šípů v toulci (až 30 kusů), o možnostech napouštění hrotů šípů jedem (otravování hrotů šípů u Skýtů potvrzují starověcí zpravodajové, např. Aristoteles, Plinius, Ovidius, Teofrast), atd.

Poslední kapitola shrnuje význam útočné zbroje v celkové výzbroji lužického lidu. V I. etapě má největší význam oštěp, populární zbraní je meč, pomocnou roli hraje dýka a čakan. Ve II. etapě se situace mnoho nemění: své pozice drží oštěp, luk a meč, vzrůstá význam dýky, do pozadí ustupují čakany; příležitostně se jako zbraně využívá snad i seker a kamenných bulav. Ve III. etapě maximálně vzrůstá význam oštěpu, luku a meče (spolu se vzrůstem významu bojovníků-jezdců); předpokládá se existencí ochranné zbroje, převážně asi z organických látek. Pro tuto dobu jsou vítaným zdrojem informací keramografické výjevy lidu východopomořské kultury. — Vcelku není útočný arsenál lužického lidu nikterak vysoký. Lze jej srovnat s evropským průměrem. V době halštatské, pro niž J. Fogel připouští existenci poloprofesionálních bojovníků, se situace poněkud zlepšila, ale i tak, např. ve srovnání se Skýty, zůstal lužický lid jak po stránce výeviku bojovníků a kvality zbroje, tak z hlediska takticko-organizačního, na pouhém průměru.

Knihu J. Fogela je třeba vřele přivítat. Zároveň si je přát, aby záhy tiskem vyšla i zbývající část díla, týkající se ochranné a příležitostné výzbroje.

Vladimír Podborský

Marianne Pollak, *Die germanischen Bodenfunde des 1.—4. Jahrhunderts n. Chr. im nördlichen Niederösterreich. Studien zur Ur- und Frühgeschichte des Donau- und Ostalpenraumes herausgegeben von Richard Pittioni und Hermann Vetters, Nr. 1 Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien 1980, 1 srovnávací tabulka, 3 mapky, 71 obrázků a 201 tabulek.*

Cílem práce mladé rakouské badatelky bylo podat co nejobsáhlejší katalog nálezů a lokalit v Dolním Rakousku z doby římské a tak vytvořit základ pro další systematickou práci. Podkladem byly náleзовé zprávy z Rakouska, seznamy inventářů z muzeí a centrální kartotéka nálezů památkového úřadu ve Vídni.

Celá práce je přehledně rozdělena do 10 kapitol, z nichž nejrozsáhlejší je 3. kapitola — vlastní soupis. Po krátkém úvodu (1. kapitola, str. 5), ve kterém autorka zdůraznila vytyčený cíl, se stručně věnovala dějinám bádání (2. kapitola, str. 7—8). Přitom neopomněla zdůraznit, že dosud jediná soupisová práce pochází z roku 1934 a z toho jasně vyplývá nutnost zařadit bohaté nové nálezy.

Těžšíste práce spočívá v době zpracování a obsáhlem soupise památek z doby římské v Dolním Rakousku (3. kapitola, str. 9—181). Autorka v něm zpracovala celkem 168